

ПРИЙМАК Василь,
к. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту
інноваційної та інвестиційної діяльності
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
вул. Володимирська, 60, Київ, 01033, Україна

РОМАНИШИН Володимир,
к. е. н., доцент, доцент кафедри
корпоративних фінансів і контролінгу
ДВНЗ "Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана"
проспект Перемоги, 54/1, Київ, 03057, Україна

E-mail: vprima@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6525-7988>

E-mail: romanyshyn.v@kneu.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4864-5433>

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Досліджено стан інноваційної діяльності національних підприємств, основні тенденції і структуру джерел фінансування інноваційної діяльності. Виявлено динаміку відставання розвитку наукоємних виробництв у національній економіці. Встановлено наявність прямого зв'язку інноваційної діяльності підприємств і формування економіки знань. Визначено перспективні напрями та інструменти стимулювання інноваційної діяльності національних підприємств за умов глобалізаційних трансформацій.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, конкурентоспроможність, інтелектуальний потенціал, глобалізаційні процеси, глобалізаційні трансформації, економіка знань.

Приймак В., Романишин В. Инновационная деятельность предприятий в условиях глобализационных трансформаций. Исследовано состояние инновационной деятельности национальных предприятий, основные тенденции и структуру источников финансирования инновационной деятельности. Выявлена динамика отставания развития наукоемких производств в национальной экономике. Установлено наличие прямой связи инновационной деятельности предприятий и формирования экономики знаний. Определены перспективные направления и инструменты стимулирования инновационной деятельности национальных предприятий в условиях глобализационных трансформаций.

Ключевые слова: инновации, инновационная деятельность, конкурентоспособность, интеллектуальный потенциал, процессы глобализации, глобализационные трансформации, экономика знаний.

Постановка проблеми. За умов глобалізаційно-інтеграційних процесів формуються інноваційні чинники, які впливають на конкурентоспроможність країни, ефективність її економіки, забезпечують її

економіко-енергетичну безпеку та зростання соціально-економічного добробуту населення, що є запорукою стабільного та довготривалого розвитку у майбутньому. Для забезпечення конкурентоспроможності економіки, її здатності швидко реагувати на запити ринку і реалізувати стратегічні програми, основним завданням виступає активізація інноваційної діяльності, створення наукомісткої техніки та технологій. Лише інтенсивне створення та освоєння інноваційних технологій дасть змогу скоротити час розробки та впровадження у виробництво нових видів продукції, що, в свою чергу, прискорить реакцію бізнесу на потреби ринку.

Проблема ефективного соціально-економічного розвитку на основі інноваційних розробок є надзвичайно актуальною, оскільки активізація інноваційної діяльності могла б стати рушійною силою забезпечення розвитку промислових підприємств через удосконалення існуючих виробничих процесів, підвищення ефективності всіх аспектів виробничо-економічної діяльності, виявлення нових перспектив і напрямків ведення бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження, пов'язані з проблематикою інноваційної діяльності підприємства, мають тривалу історію. Водночас, активізація системного аналізу інноваційних процесів у світовій науці відбувається протягом останніх чотирьох десятиліть. Вагомим внеском у дослідження процесів, пов'язаних з інноваційною діяльністю підприємства, є праці таких зарубіжних та вітчизняних науковців, як: Г. Андрощук, С. Давимука [1], В. Геєць [2], С. Грицуленко [3], М. Денисенко [4], С. Князь [5], О. Кузьмін [6], П. Харів, П. Микитюк [7], В. Семиноженко [8], Д. Стеченко [9], Ю. Уманців [10], Л. Федулова [11], Й. Шумпетер [12], І. Яненкова [13] та ін.

Саме їх наукові надбання стали основою методологічного та практичного інструментарію інноватики. Проте питання активізації інноваційної діяльності є постійним об'єктом уваги українських та зарубіжних вчених.

Попри тривалий період вивчення, питання розроблення та впровадження програм інноваційного розвитку у сучасній науці розкрито недостатньо. Мало уваги дослідниками приділено методам управління інноваціями, зокрема, програмно-цільовому підходу, сутність та принципи застосування якого широко розкриті лише на загальнодержавному рівні.

Метою статті є дослідження основних тенденцій розвитку інноваційної діяльності підприємств України, визначення напрямів і перспективних інструментів стимулювання інноваційної активності в умовах глобалізаційних трансформацій.

Матеріали та методи. Матеріалами досліджень слугували наукові праці іноземних та вітчизняних науковців з проблематики управління інноваційним розвитком підприємств, дані глобальної оцінки рейтингу України серед країн світу за показником конкурентоспроможності

у сфері інновацій, а також статистичні дані щодо інноваційної діяльності українських підприємств. Дослідження проведено із застосуванням як загальнонаукових методів пізнання економічних явищ і процесів, так і спеціальних методів дослідження, зокрема, аналізу, синтезу, систематизації, теоретичного узагальнення та порівняння, статистичного аналізу, структурного аналізу, методу експертних оцінок і прогнозування.

Результати дослідження. Саме активізація інноваційної діяльності підприємств промисловості визначатиме конкурентоспроможність країни у майбутньому, тому основним науковим завданням є дослідження поточних тенденцій, проблем поточного етапу розвитку та оцінювання перспектив у майбутньому. Активізація процесів впровадження інноваційних технологій, особливо, енерго- та ресурсозберігаючих, повинна стати основою нарощування обсягів виробництва, а зростання доходів від її реалізації слугуватиме фінансовою базою для інноваційної діяльності.

Інноваційна діяльність потребує невідомого вдосконалення, отже, постійне оновлення у глобальному середовищі є нормою, а не винятком з правил, і цей процес на підприємстві повинен стати безперервним [11, с. 52].

У Законі України "Про інноваційну діяльність" поняття "інноваційна діяльність" тлумачиться як діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг [14]. У загальному розумінні цей вид діяльності має комплексний, системний характер і включає такі види робіт, як пошук ідей, ліцензій, патентів, кадрів, організацію дослідницької роботи, інженерно-технічну діяльність, яка об'єднує винахідництво, раціоналізацію, конструювання, створення інженерно-технічних об'єктів, інформаційну та маркетингову діяльність. Виходячи з цього, *інноваційну діяльність* можна визначити як комплекс заходів, спрямованих на практичне використання наукових, науково-технологічних результатів наявного інтелектуального потенціалу з метою створення нового або вдосконаленого існуючого продукту, технологічного процесу, методів організації виробництва, праці, організаційної структури та систем управління.

Прогнози провідних науковців та економістів на основі аналізу виробничих функцій свідчать, що науково-технічний прогрес як джерело економічного зростання в майбутньому буде забезпечувати до 90 % реального збільшення виробництва [10, с. 43].

Оскільки основною метою інноваційної діяльності є не лише технічна, а особливо ідеологічна модернізація, то досягнути цього можна лише завдяки поєднанню відокремлених ланок науки, виробництва та бізнесу в єдину концепцію економіки знань, фундаментальною основою концепції якої визнано продуктивні знання та якісну освіту, які сприяють втіленню інтелектуального капіталу у результати інноваційної діяльності. Лише їх тісна взаємодія, рівноправна співпраця дасть змогу виробляти продукцію, надавати послуги, які будуть конкурентоспроможними на національному та світовому рівнях [15, с. 245].

За умов загострення конкурентної боротьби в сучасній економіці знань одним з найважливіших джерел її розвитку є наука, накопичений та реалізований людський капітал, інвестиції в людину, що і формує інтелектуальний капітал. Саме сучасні тенденції розвитку інтелектуального та інформаційного капіталу і спонукали до появи економіки знань.

Таким чином, *економіка знань* – це система взаємопов'язаних інститутів, які повинні займатися виробництвом, комерціалізацією наукових знань та інноваційних технологій.

Основними елементами економіки знань є: професійно спрямована та безперервна освіта; фінансово-економічні стимули, що заохочують до ефективного використання знань на всіх ієрархічних рівнях економіки; ефективна інноваційна діяльність, яка об'єднує в єдиний комплекс освіту, науку, бізнес; забезпечення всіх учасників ринкових відносин науковими, технологічними, інтелектуальними ресурсами, які формують інноваційний потенціал для організації ефективної інноваційної діяльності.

Визначивши зміст та основні елементи економіки знань, доцільно виділити такі її індикатори:

- інноваційна активність підприємств;
- інтелектуальний потенціал;
- витрати на виконання наукових та науково-технічних робіт;
- впровадження інноваційних видів продукції.

В Україні, яка успадкувала значний науково-технічний та інтелектуальний потенціал, на відміну від розвинених країн, де 85 % приросту ВВП забезпечує виробництво та експорт наукоємної продукції, її частка становить приблизно 0.06–0.1 % [16].

Україна поступово втрачала свої позиції в індексі глобальної конкурентоспроможності у сфері інновацій з 75 місця до 85 протягом усього періоду, що досліджується (*табл. 1*). Також наведені дані свідчать, що загальнодержавна науково-технічна база і наявний інтелектуальний потенціал країни мають високі позиції порівняно з іншими показниками.

Високими також є показники якості науково-дослідних інститутів, що підтверджує потенційний рівень здатності до інновацій. Однак найнижчими є показники кількості державних закупівель високотехнологічної продукції, що сигналізує про відсутність злагодженого механізму кооперації між науково-дослідними інститутами і промисловими підприємствами та відсутність інтересу з боку держави в розвитку інноваційного середовища на ринку протягом досліджуваного періоду, що, у свою чергу, вповільнює запровадження та активізацію інноваційних процесів.

Як видно з *табл. 1*, у 2016–2017 рр. рейтинг індексу конкурентоспроможності України знизився на 6 пунктів порівняно з 2015–2017 рр. та на 10 пунктів порівняно з 2012 р., що свідчить як про загальний спад у національній економіці, так і про уповільнення інноваційних процесів у країні.

Індекс глобальної конкурентоспроможності України у сфері інновацій, 2012–2017 рр.

Показники	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Загальна кількість країн	142	148	144	140	138	138
Загальний рейтинг індексу конкурентоспроможності в Україні, в т. ч.:	75	73	76	79	79	85
інновації та фактори вдосконалення	–	95	92	72	73	77
інновації	–	88	81	54	52	61
здатність до інновацій	42	40	81	52	49	51
якість науково-дослідних інститутів	72	68	67	43	50	60
витрати компаній на дослідження і розробки	71	69	66	54	68	76
співпраця університетів та промисловості у дослідженнях та розробці	70	72	74	74	57	73
державні закупівлі високотехнологічної продукції	112	117	123	98	82	96
наявність учених та інженерів	51	49	48	29	29	25

Джерело: розроблено автором за даними [17–23].

Інноваційна активність підприємств є не тільки характерним показником інноваційної діяльності в країні, а й одним з основних індикаторів економіки знань, тому доречно дослідити її детальніше. За даними Державної служби статистики України, за період, що досліджується, суттєво скоротилась кількість українських підприємств, що займалися інноваційною діяльністю. Частка таких підприємств за цей період мала мінливий характер: негативну тенденцію 2012–2014 рр. спровоковано кризовими явищами в економіці, однак надалі економіка, долаючи негативні наслідки кризи, зростала, і у 2016 р. частка інноваційно активних підприємств також зросла майже на 1.5 % (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка інноваційної активності промислових підприємств України за напрямками інноваційної діяльності, 2012–2017 рр.

Показники	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Кількість підприємств, що займалися інноваційною діяльністю (од.), у т. ч. тих, що витрачали кошти на:	1758	1715	1609	824	834	759
НДР	348	329	283	221	335	192
придбання інших зовнішніх знань	87	85	83	32	74	43
придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	1096	1082	993	467	590	500
інше	202	165	140	210	368	173
Частка від загальної кількості промислових підприємств, %	17.4	16.8	16.1	17.3	18.9	16.2

Джерело: зведено автором за даними [24; 25].

Слушною є думка про існування прямого зв'язку між розміром підприємства і рівнем його інноваційності, оскільки для впровадження інновацій необхідно мати певну кількість персоналу, задіяного у виконанні наукових досліджень і розробок. Відповідно найвищу частку техно-

логічно інноваційні підприємства займають серед підприємств великого бізнесу. Зокрема, протягом 2012–2014 рр. – 39%, а у 2014–2016 рр. – 40% великих підприємств України виявляли інноваційну активність, і саме на ці підприємства припадає й основний обсяг інноваційної продукції у вартісному вимірі [24, с 115].

Успішність інноваційної діяльності прямо залежить від витрат на її розвиток та ефективність освоєння цих коштів. Структуру витрат на інноваційну діяльність підприємств в Україні представлено у *табл. 3*.

Таблиця 3

Структура витрат промислових підприємств України за напрямками інноваційної діяльності, 2012–2017 рр., %

Вид витрат	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Загальна сума витрат (млн грн), з них:	11480.6	9562.6	7695.9	13813.7	23229.5	9117.5
придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	70.1	58.0	66.5	80.7	85.3	64.7
витрати на рекламу та маркетинг	19.1	24	10.1	4	3.8	11.3
придбання інших зовнішніх знань	0.4	0.9	0.6	0.6	0.3	0.2
витрати на НДР	10.4	17.1	22.8	14.7	10.6	23.8

Джерело: зведено автором за даними [24; 25].

Загальні суми витрат на наукові дослідження і розробки на національних підприємствах до 2014 р. мали тенденцію до зростання як в абсолютному, так і відносному вимірі, однак, у подальшому, їх суми і частка зменшувались. Витрати на придбання інших зовнішніх знань (патентів, ліцензій, ноу-хау) впродовж усього періоду, що досліджується, були незначними, їх частка становила менше 1 %. Протягом 2016–2017 рр. спостерігалось істотне збільшення витрат на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення, і у 2016 р. їх частка становила більше ніж 4/5 усього обсягу витрат на інновації. Частка витрат на рекламу та маркетинг також істотно зменшувалась упродовж 2015–2016 рр. Також у 2012–2017 рр. суттєво коливалася частка витрат на НДР, повернувшись до рівня 2014 р. у 2017 р.

Непослідовність національної політики у проведенні науково-технічної та інноваційної діяльності та підтримці високотехнологічних виробництв призвела до негативних структурних зрушень в економіці, а саме занепаду високотехнологічних підприємств і домінування низькотехнологічних сировинних виробництв, що і зумовило фактичне згорання інноваційної діяльності у промисловості.

Результати аналізу світового практичного досвіду підтверджують, що найбільш ефективними заходами підтримки інноваційної діяльності підприємств є:

- інвестиційні знижки з податку на прибуток у розмірі, який відповідає певній частці від вартості впровадженого інноваційного устаткування;
- знижки з податку на прибуток у розмірі витрат на НДДКР;
- віднесення до поточних витрат сум витрат на окремі види устаткування, що використовується у наукових дослідженнях;

- створення за рахунок прибутку інноваційних фондів спеціального призначення, які не оподатковуються податком прибуток;
- запровадження оподаткування прибутку інноваційно-активних підприємств за зниженими ставками (для невеликих підприємств);
- "податкові канікули" протягом декількох років на оподаткування прибутку, отриманого від реалізації інноваційних проектів;
- запровадження податку на виведений капітал замість податку на прибуток підприємств.

Такі заходи, у свою чергу, стимулюватимуть розвиток високотехнологічного виробництва та підвищать рівень конкурентоспроможності національних підприємств [26, с. 363].

Грунтуючись на основних показниках інноваційної діяльності промислових підприємств України за останні 5 років, визначено, що кількість освоєних інноваційних видів продукції зменшилася майже на тисячу одиниць. Кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації, за період, що досліджується, зменшилася майже на 900 од., а їх частка у загальній кількості промислових підприємств скоротилася майже вдвічі. Це є прямим свідченням того, що протягом зазначеного періоду не лише істотно скоротилася кількість промислових підприємств, що починають впроваджувати інновації, але й у разі знизилася інноваційна активність тих, що вже займалися інноваційною діяльністю (табл. 4).

Таблиця 4

Основні показники інноваційної діяльності промислових підприємств України у 2012–2017 рр.

Показники	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації, од.	1371	1312	1208	723	735	672
Частка промислових підприємств, що впроваджували інновації, у загальній кількості промислових підприємств, %	13,6	12,9	12,1	15,2	16,6	14,3
Частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсягу промислової, %	3,3	3,3	2,5	1,4	-	0,7
Кількість впроваджених інноваційних видів продукції, од., у т.ч.:	3403	3138	3661	3136	4139	2387
машин, устаткування, приладів, апаратів	942	809	1314	966	1305	751
нових для ринку	672	640	540	548	978	477
Кількість впроваджених нових технологічних процесів, од., у т. ч.:	2188	1576	1743	1217	3489	1831
Маловідходні, ресурсозберігаючі	554	502	447	458	748	611

Джерело: зведено автором за даними [24; 25].

Одним з основних показників ефективної інноваційної діяльності та ще одним індикатором економіки знань є стан впровадження інноваційної продукції. Результати аналізу даних табл. 4 щодо впровадження інноваційних видів продукції національними промисловими підприємствами свідчать про зниження частки реалізованої інноваційної продукції у загальному обсягу реалізованої продукції промислових

підприємств більше, ніж удвічі протягом 2012–2015 рр. При цьому сама частка реалізованої інноваційної продукції була на дуже низькому рівні – 3.3% у 2012 р. І хоча у 2016 р. частка реалізованої інноваційної продукції промислових підприємств зросла до 6.1%, вона все ще залишається критично низькою.

Важливу роль у активізації інноваційної діяльності відіграють фінансові можливості підприємств. Аналіз практичного досвіду управління промисловими підприємствами України показує, що інноваційна діяльність здійснюється переважно за рахунок власних коштів підприємств, яких часто недостатньо навіть для підтримання звичайної діяльності на належному рівні, не кажучи вже про інноваційну сферу, що потребує значних постійних вливань [27, с. 30].

Основні тенденції фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств в Україні висвітлено у *табл. 5*.

Таблиця 5

Джерела фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств України у 2012–2017 рр., млн грн

Рік	Загальна сума витрат	За рахунок коштів			
		власних	державного бюджету	іноземних інвесторів	інших джерел
2012	11480.6	7335.9	224.3	994.8	2925.6
2013	9562.6	6973.4	24.7	1253.2	1311.3
2014	7695.9	6540.3	344.1	138.7	672.8
2015	13813.7	13427.0	55.1	58.6	273.0
2016	23229.5	22036.0	179.0	23.4	991.1
2017	9117.54	7704.1	322.9	380.9	1078.3

Джерело: зведено автором за даними [24; 25].

Загальна сума витрат на фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств України протягом 2012–2017 рр. демонструє значні коливання: суттєве їх зниження мало місце протягом 2013 і 2014 рр. ще до виникнення кризових явищ у національній економіці, проте у кризові 2015–2016 рр. спостерігається майже подвійне зростання. Однак у відносно стабільному 2017 р., коли економіка уже переважно адаптувалася до нових умов функціонування і демонструвала ознаки стабілізації і помітного економічного пожвавлення, знову спостерігалось суттєве зниження витрат промислових підприємств на фінансування інновацій.

Результати аналізу структури джерел фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств України свідчать, що протягом усього періоду переважали власні джерела, за 2012–2016 рр. вони зросли майже на 15 млн грн (див. *табл. 5*). Фінансування з державного бюджету мало мінливий характер, але істотне зростання цього показника спостерігалось у 2012, 2014 та 2016 рр.

Обсяг коштів, які надходили від іноземних інвесторів, упродовж періоду, що досліджується, зменшувався і у 2016 р. сягнув мінімального значення, і, хоча у 2017 р. цей показник зріс у 16 разів, однак, їх

сума все ще лишалася у 4 рази меншою, ніж у 2013 р. Такі дані свідчать про те, що Україні все ще не вдалося подолати основні фактори, що знижують її інвестиційну привабливість, і національна економіка залишається на узбіччі потоків міжнародних інвестиційних капіталів.

Аналізуючи співвідношення обсягу фінансування інноваційної діяльності з ВВП країни, виявлено, що протягом усього періоду, що досліджується, воно не перевищувало 1 % від ВВП, маючи тенденцію до зниження з 2012 по 2014 рр. і досягнуло максимального значення у 2016 р. (табл. 6).

Лідерами у фінансуванні інноваційної діяльності у світі є Швеція – 3.82 %, Фінляндія – 3.5 %, Японія – 3.15 %, США – 2.59 %, Німеччина – 2.51 %, Австрія – 2.45 %, Данія – 2.13 % від ВВП [18]. Усі розвинені країни мають значні валові внутрішні витрати на інноваційну діяльність, які становлять у середньому 2–3 % від ВВП. Порівнюючи дані України, ми ще раз пересвідчуємося у суттєвому нарощуванні відставання нашої держави у розвитку наукоємних виробництв, яке без кардинальних змін підходів до фінансування інноваційної діяльності і державної підтримки наукоємних виробництв не вдасться подолати.

Таблиця 6

Обсяги фінансування інноваційної діяльності за 2012–2017 рр.

Обсяг у:	2012	2013	2014	2015	2016	2017
млн грн	11480.6	9562.6	7695.9	13813.7	23229.5	9117.54
% до ВВП	0.8	0.7	0.5	0.7	1.0	0.3

Джерело: зведено автором за даними [24; 25].

Отже, основним джерелом фінансування інновацій у промисловості України були і залишаються власні кошти підприємств, частка яких у структурі джерел фінансування інноваційної діяльності протягом періоду, що аналізується, становила від 50 до 95 %. Це зумовлено високими процентними ставками боргового капіталу, значними обсягами державних запозичень на національному фінансовому ринку, недостатньо чітким та надміру складним процесом залучення фінансових ресурсів на міжнародних фінансових ринках через несприятливий інвестиційний клімат у країні та практично повний занепад національного фондового ринку.

Щодо державного фінансування інноваційної діяльності, то воно спрямоване на реалізацію проектів, в яких держава є основним замовником, де існує реальна загроза національним виробникам через загострення міжнародної конкуренції, високий ступінь ризику, комерційну невизначеність або значні за обсягом витрати (великомасштабні науково-технічні проекти національного значення) [15, с. 59].

Для вирішення виявлених проблем у фінансуванні інноваційної діяльності в Україні доречно запропонувати низку заходів з оптимізації джерел фінансування інноваційної діяльності підприємств.

З боку держави – наявність спеціальних видатків із бюджету, а саме: часткова компенсація плати за кредити чи надання гарантій за кредитами фірмам, які вступають у промислову корпорацію, впроваджують технологічні інновації; надання субсидій, відшкодування витрат на нововведення; дотації на підвищення кваліфікації науково-дослідницького персоналу; субвенції на інвестиційні проекти; прямі державні інвестиції на умовах співфінансування в обмін на корпоративні права держави.

З боку фінансово-кредитних організацій – це фінансовий лізинг. Саме використання фінансового лізингу забезпечить: фінансування у вигляді машин, обладнання, що порівняно з кредитуванням мінімізує ризик неповернення коштів; поступове оновлення основних засобів; гнучкіші умови фінансування порівняно з кредитом.

Важливою характеристикою інноваційної діяльності та ще одним індикатором економіки знань є витрати на виконання наукових та науково-технічних робіт. Структуру витрат на виконання наукових досліджень і розробок за видами робіт представлено у *табл. 7*.

Таблиця 7

Витрати на виконання наукових досліджень і розробок за видами робіт в Україні за 2012–2017 рр., млн грн

Показники	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Усього, в тому числі на виконання:	9419.9	10248.5	9487.5	11003.6	11530.7	13379.3
фундаментальних наукових досліджень	2615.3	2698.2	2452	2460.2	2225.7	2924.5
прикладних наукових досліджень	2023.2	2061.4	1882.7	1960.6	2561.2	3163.2
науково-технічних розробок	4781.4	5488.9	5152.8	6582.8	6743.8	7291.6

Джерело: розроблено автором за даними [24; 25].

Як свідчать дані *табл. 7*, загальна сума витрат на наукові дослідження впродовж періоду, що досліджується, зростала, і у 2017 р. порівняно з 2012 р. зростання становило майже 3959.4 млн грн. Проте наведені дані характеризують лише номінальні суми витрат і не враховують інфляційні процеси і девальвацію національної валюти протягом цього часу. Однак при цьому витрати на проведення фундаментальних досліджень зменшувались у 2014 і у 2016 рр. Витрати на прикладні дослідження та науково-технічні розробки також зростали після 2014 р. У структурі витрат переважають витрати на науково-технічні розробки, причому їх частка впродовж періоду, що досліджується, загалом зростала до 2015 р., а у подальшому мало місце її зменшення. Переважання витрат на науково-технічні розробки у структурі витрат на наукові дослідження і розробки свідчить про досить низький рівень вітчизняної наукової продукції і відсутність перспектив значних наукових відкриттів і проривних наукових результатів українських науковців у майбутньому.

Конкурентоспроможність економіки знань та результативність інноваційної діяльності значною мірою визначається інтелектуальним потенціалом, який формують наукові кадри. Україна традиційно вважається державою з вагомим науковим та інтелектуальним потенціалом, визнаними у світі науковими школами, розвинутою системою підготовки кадрів.

Динаміку інтелектуального потенціалу України за категоріями персоналу наведено в *табл. 8*.

Таблиця 8

Склад персоналу наукових організацій за категоріями в Україні у 2012–2017 рр., осіб

Кількість працівників	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Доктори наук	11172	11155	9983	9571	7091	6942
Доктори філософії	42050	41196	37082	32849	20208	19219
Дослідники	122106	115806	101440	90249	63694	59395
Техніки	15509	14209	12299	11178	10000	9144
Допоміжний персонал	26725	25371	22384	21077	24218	25738
Усього	164340	155386	136123	122504	97912	94274

Джерело: розроблено автором за даними [24; 25].

Аналіз наведених даних дає змогу зробити висновок, що з 2012 по 2017 рр. існувала негативна тенденція зміни показника загальної кількості науковців, і на кінець 2017 р. його значення зменшилось майже на 50 % порівняно з 2012 р. Це пояснюється невисоким рівнем оплати праці науковців, втратою престижності цієї професії, переходом працівників наукових і навчальних інституцій у бізнесові структури, виїзд їх для працевлаштування за кордон. Така тенденція спостерігається для усіх категорій наукових працівників.

Внаслідок впливу цих факторів більша частка інтелектуального потенціалу України поступово стає донором для економік інших країн світу. Таким чином, втрачаючи інтелектуальний потенціал, ми послаблюємо національну інноваційну систему, що, в свою чергу, знижує ефективність та успішність економіки знань.

З метою припинення відтоку інтелектуального капіталу з України, використовуючи світовий досвід ефективного управління інтелектуальним потенціалом, доцільно вжити такі заходи, як: розробка та запровадження довготермінової стратегії використання інтелектуального потенціалу на всіх рівнях національної економіки; впровадження постійної координації знань для оптимізації інноваційних процесів, створення нових товарів або послуг; розробка програм ліцензування, патентування та встановлення партнерських відносин з метою максимізації бізнес-можливостей на основі ефективного використання інтелектуального капіталу з його високою ринковою вартістю; використання бенчмаркінгу як найефективнішого інструменту управління інтелектуальним потенціалом; розвиток науково-технічного співробіт-

ництва з іншими країнами у створенні інноваційних продуктів; забезпечення надійного захисту від несанкціонованого використання прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Висновки. За результатами проведеного дослідження встановлено, що впровадження та активізація інноваційної діяльності підприємств є основою стабільної та конкурентоспроможної економіки за умов глобалізаційних трансформацій і загострення конкуренції у світі. Наразі національній економіці притаманний екстенсивний, неінноваційний розвиток, що засвідчується показниками рейтингу "Індексу глобальної конкурентоспроможності 2012–2017 років".

Основними індикаторами негативних тенденцій розвитку інноваційної діяльності в Україні стали: скорочення кількості підприємств, що займалися інноваційною діяльністю; зменшення загальних витрат на дослідження, розробки; зменшення кількості освоєних інноваційних видів продукції; скорочення інтелектуального потенціалу України. Головним джерелом фінансування інноваційної діяльності підприємств були і залишаються власні кошти, а основною причиною цього є низька інвестиційна привабливість об'єктів, незахищеність інтересів інвесторів та високий рівень ризику вкладення коштів у довгострокові проекти.

Для подолання наслідків кризи інноваційної діяльності національних підприємств пропонується забезпечити: вдосконалення нормативно-правового підґрунтя інноваційної діяльності; фінансове стимулювання інноваційних процесів; покращання та розширення інноваційної інфраструктури; захист прав інтелектуальної власності в інноваційній сфері; посилення взаємозв'язку між наукою і виробництвом; належну інформаційну підтримку в збалансуванні попиту і пропозиції на інноваційні розробки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрощук Г. О., Давимука С. А. Міграція інтелектуального капіталу: вплив на економіку та інноваційний розвиток. *Регіональна економіка*. 2015. № 2. С. 65-82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2015_2_10.
2. Геєць В. М. Бар'єри на шляху розвитку промисловості на інноваційній основі та можливості їх подолання. *Економіка України*. 2015. № 1. С. 4-25.
3. Грицуленко С. І. Оцінка інноваційної діяльності як інструмент інноваційної політики господарської системи. *Ефективна економіка*. 2016. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2016_3_19.
4. Денисенко М. П., Бобровник А. В. Конкурентоспроможність України на міжнародному рівні. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. Серія: Економіка та менеджмент. 2017. № 12. С. 4-10.
5. Князь С. В. Трансферний потенціал інноваційного розвитку промисловоторговельних організацій. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 7. С. 57-64.
6. Кузьмін О. Є., Шахно А. Ю. Національна модель державного регулювання розвитку людського капіталу в умовах глобальної конкуренції. *Проблеми економіки*. 2018. № 2. С. 88-97.

7. Харів П. С., Микитюк П. П. Аналіз стану інноваційного розвитку промислових підприємств та шляхи його стимулювання. *Економічний аналіз*. 2014. Т. 16(2). С. 187-195.
8. Семиноженко В. П. Теоретико-методологічні засади інноваційного розвитку. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. 2016. № 9. С. 12-20. Серія: Економіка та менеджмент. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Piir_2016_9_3.
9. Стеченко Д. М. Стратегічні напрями регіональної політики інноваційного розвитку та конкурентоспроможності. *Теоретичні та прикладні питання економіки*. 2015. Вип. 1. С. 144-153. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpre_2015_1_17.
10. Уманців Ю. М., Міняйло О. І. Економічна політика держави в умовах глобальних трансформацій. *Економіка України*. 2018. № 9. С. 37-49.
11. Федулова Л. І. Глобальний технологічний розвиток: ключові тренди та виклики для України. *Економічна теорія та право*. 2018. № 2. С. 51-66.
12. Шумпетер Й. А. Теорія економічного розвитку. Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу; пер. з англ. Василя Старка. Вид. 2-ге, допов. Київ: Києво-Могилянська академія, 2014. 243 с.
13. Яненкова І. Г., Позур С. С., Катаєва О. А. Інноваційна діяльність промислових підприємств України: стан та перспективи розвитку. *Наукові праці Черноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"*. Серія: Економіка. 2016. Т. 285. Вип. 273. С. 89-94.
14. Закон України "Про інноваційну діяльність" від 4 липня 2002 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 36. 266 с.
15. Ілляшенко С. М., Біловодська О. А. Управління інноваційним розвитком промислових підприємств: монографія. Суми: Університетська книга, 2010. 281 с.
16. Про рекомендації парламентських слухань на тему: "Національна інноваційна система України: проблеми формування та реалізації": Постанова Верховної Ради України за № 11244-V. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/en/2632-17>.
17. Global Innovation Index – 2012. ed.S. Dutta, INSEAD. The Business School of The World, 2012. 440 p.
18. Global Innovation Index – 2018. URL: <http://www.globalinnovationindex.org>.
19. Global Innovation Index (2015). "Country Ranking". URL: <http://www.globalinnovationindex.org>.
20. Innovation Union Scoreboard 2014. URL: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/files/ius/ius-2014_-en.pdg.
21. The Global Competitiveness Report 2014–2015. World Economic Forum. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2014-15.pdf.
22. World Economic Forum. Retrieved from: <https://www.weforum.org/reports>.
23. Щорічний рейтинг найбільш інноваційних країн світу за версією Bloomberg. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/nauka/2018/1.pdf>.
24. Наукова та інноваційна діяльність України. Статистичний збірник. Київ: ДП "Інформаційно-видавничий центр Держстату України", 2018. 178 с. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_nauka_2017.pdf.
25. Статистичні дані Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

26. Марченко О. І., Мельничук Г. С. Інвестиційний податковий кредит як стимул до нарощування випуску інноваційної продукції в Україні. *Вісник ЖДТУ*. 2013. № 1(63). С.362-366.
27. Ковальчук С. В. Сучасний стан інноваційного розвитку промислових підприємств України. *Економіст*. 2012. № 312. С. 27-32.

Стаття надійшла до редакції 06.03.2019.

Pryimak V., Romanyshyn V. Innovative activity of enterprises in conditions of globalization transformations.

Background. In modern conditions of globalization integration processes, innovative factors are emerging that affect the competitiveness of a country, the efficiency of its economy, ensure its economic and energy security and increase the socio-economic well-being of the population, which is the key to stable long-term future development.

Analysis of recent researches and publications. Research related to the problems of innovative activity of an enterprise has a long history. However, the problems of the development and implementation of innovative performance programs in the context of globalization transformations are not fully disclosed. Little attention is paid by researchers to the methods of managing innovations in the knowledge economy.

The ***aim*** of the article is to study the main trends in the innovative activity development of Ukrainian enterprises and to identify areas and promising tools to stimulate innovative activity in the context of globalization transformations.

Materials and methods. The information base of the research is presented by works of foreign and domestic scientists on the issue of managing the innovative development, the global rating data of Ukraine among countries of the world in terms of competitiveness in the field of innovation, as well as statistical data on the innovation activities of Ukrainian enterprises. The survey is carried out using both general scientific methods of cognition of economic phenomena and processes, as well as special methods of research, in particular, analysis, synthesis, systematization, theoretical generalization and comparison, statistical analysis, structural analysis, method of expert estimation and forecasting.

Results. The study of the state of national enterprises' innovative activity as well as the main trends and the funding source structure of innovative activity revealed a considerable lag in the development of knowledge-intensive industries in the national economy as compared with developed and neighboring countries. The main indicators of negative trends in the development of innovation activities in Ukraine were: reduction in the number of enterprises engaged in innovation activities; reducing the total cost of research and development; reducing the number of innovative products developed; reduction of the intellectual potential of Ukraine.

Conclusion. The implementation and revitalization of the company's innovative activity is the basis of a stable and competitive economy in the context of globalization transformations and increased competition in the world. In order to overcome the consequences of the innovation activities crisis of national enterprises, the necessity of implementing the following main measures is substantiated: improving the regulatory and legal framework for innovative activity; financial incentives for enhancing innovation processes; improvement and expansion of innovation infrastructure; protection of intellectual property rights in the sphere of innovations; strengthening the relationship between science and industry; proper information support in balancing the supply and demand for innovative developments.

Keywords: innovation, innovative activity, competitiveness, intellectual potential, globalization processes, globalization transformation, knowledge economy.

1. Androshhuk, G. O., & Davymuka, S. A. (2015). Migracija intelektual'nogo kapitalu: vplyv na ekonomiku ta innovacijnyj rozvytok [Intellectual Capital Migration: Impact on the Economy and Innovative Development]. *Regional'na ekonomika – Regional economy*, 2, 65-82. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2015_2_10 [in Ukrainian].
2. Gejec', V. M. (2015). Bar'jery na shljahu rozvytku promyslovosti na innovacijnij osnovi ta mozhlyvosti i'h podolannja [Barriers to the development of industry on an innovative basis and the possibilities of overcoming them]. *Ekonomika Ukrai'ny – Ukraine economy*, 1, 4-25 [in Ukrainian].
3. Gryculenko, S. I. (2016). Ocinka innovacijnoi' dijtal'nosti jak instrument innovacijnoi' polityky gospodars'koi' systemy [Assessment of innovation activity as an instrument of innovation policy of the economic system]. *Efektivna ekonomika – Effective economy*, 3. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2016_3_19 [in Ukrainian].
4. Denysenko, M. P., & Bobrovnyk, A. V. (2017). Konkurentospromozhnist' Ukrai'ny na mizhnarodnomu rivni [Competitiveness of Ukraine at the international level]. *Problemy innovacijno-investycijnogo rozvytku – Problems of innovation and investment development*. Serija: Ekonomika ta menedzhment, 12, 4-10 [in Ukrainian].
5. Knjaz', S. V. (2015). Transfornyj potencial innovacijnogo rozvytku promyslovo-torgovel'nyh organizacij [Transfer potential of innovative development of industrial-trade organizations]. *Aktual'ni problemy ekonomiky – Actual problems of the economy*, 7, 57-64 [in Ukrainian].
6. Kuz'min, O. Je., & Shahno, A. Ju. (2018). Nacional'na model' derzhavnogo reguljuvannja rozvytku ljuds'kogo kapitalu v umovah global'noi' konkurencii' [National model of state regulation of human capital development in the conditions of global competition]. *Problemy ekonomiky – Problems of the economy*, 2, 88-97 [in Ukrainian].
7. Hariv, P. S., & Mykytjuk, P. P. (2014). Analiz stanu innovacijnogo rozvytku promyslovyh pidpryjemstv ta shljahy jogo stymuljuvannja [Analysis of the state of innovation development of industrial enterprises and the ways of its stimulation]. *Ekonomichnyj analiz – Economic analysis*, (Vol. 16(2)). 187-195 [in Ukrainian].
8. Semynozhenko, V. P. (2016). Teoretyko-metodolozhichni zasady innovacijnogo rozvytku [Theoretical and methodological foundations of innovative development]. *Problemy innovacijno-investycijnogo rozvytku – Problems of innovation and investment development*, 9, 12-20. Serija: Ekonomika ta menedzhment. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Piir_2016_9_3 [in Ukrainian].
9. Stechenko, D. M. (2015). Strategichni naprjamy regional'noi' polityky innovacijnogo rozvytku ta konkurentospromozhnosti [Strategic directions of the regional policy of innovation development and competitiveness]. *Teoretychni ta prykladni pytannja ekonomiky – Theoretical and applied issues of economics*. Is. 1. 144-153. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tppe_2015_1_17 [in Ukrainian].
10. Umanciv, Ju. M., & Minjajlo, O. I. (2018). Ekonomichna polityka derzhavy v umovah global'nyh transformacij [Economic policy of the state in the conditions of global transformations]. *Ekonomika Ukrai'ny – Ukraine economy*, 9, 37-49 [in Ukrainian].
11. Fedulova, L. I. (2018). Global'nyj tehnologichnyj rozvytok: ključovi trendy ta vyklyky dlja Ukrai'ny [Global technological development: key trends and challenges for Ukraine]. *Ekonomichna teorija ta pravo – Economic theory and law*, 2, 51-66 [in Ukrainian].
12. Shumpeter, J. A. (2014). *Teorija ekonomichnogo rozvytku. Doslidzhennja prybutkiv, kapitalu, kredytu, vidsotka ta ekonomichnogo cyklu [The theory of economic development. Profit, capital, loan, interest and economic cycle research]*; (Vasyl Stark, Trans). (2nd, rev.). Kyi'v: Kyjevo-Mogylyjans'ka akademija [in Ukrainian].
13. Janenkova, I. G., Pozur, S. S., & Katajeva, O. A. (2016). Innovacijna dijtal'nist' promyslovyh pidpryjemstv Ukrai'ny: stan ta perspektyvy rozvytku [Innovative activity of Ukrainian industrial enterprises: the state and prospects of development]. *Naukovi praci Chornomors'kogo derzhavnogo universytetu imeni Petra Mogyly kompleksu "Kyjevo-Mogylyjans'ka akademija" – Scientific works of the Black Sea State University named after Petro Mohyla of the "Kyiv-Mohyla Academy" complex*. Serija: Ekonomika. (Vol. 285). Is. 273. (pp. 89-94) [in Ukrainian].

14. Zakon Ukrainy "Pro innovacijnu dijalnist'" vid 4 lypnja 2002 r. [The Law of Ukraine "On Innovation Activity" dated July 4, 2002]. *Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrainy – Information from the Verkhovna Rada of Ukraine* (2002), 36, 266 [in Ukrainian].
15. Iljashenko, S. M., & Bilovods'ka, O. A. (2010). *Upravlinnja innovacijnym rozvytkom promyslovyh pidpryjemstv [Management of innovative development of industrial enterprises]*. Sumy: Universytets'ka knyga [in Ukrainian].
16. Pro rekomendacii' parlaments'kyh sluhan' na temu: "Nacional'na innovacijna systema Ukrainy: problemy formuvannja ta realizacii'" [On recommendations of parliamentary hearings on the topic: "National innovation system of Ukraine: problems of formation and implementation"]. *Postanova Verhovnoi' Rady Ukrainy za № 11244-V – Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine No. 11244-V*. Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/en/2632-17> [in Ukrainian].
17. Global Innovation Index – 2012. ed.S. Dutta, INSEAD. The Business School of The World [in English].
18. Global Innovation Index – 2018. Retrieved from <http://www.globalinnovationindex.org> [in English].
19. Global Innovation Index (2015). "Country Ranking". Retrieved from <http://www.globalinnovationindex.org> [in English].
20. Innovation Union Scoreboard (2014). Retrieved from http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/files/ius/ius-2014_-en.pdg [in English].
21. The Global Competitiveness Report (2014–2015). World Economic Forum. Retrieved from http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2014-15.pdf [in English].
22. World Economic Forum. *www.weforum.org*. Retrieved from <https://www.weforum.org/reports> [in English].
23. Shhorichnyj rejtyng najbil'sh innovacijnyh kraj'n svitu za versijeju Bloomberg [Annual rating of the most innovative countries of the world by version Bloomberg]. *nbuviap.gov.ua*. Retrieved from <http://nbuviap.gov.ua/images/nauka/2018/1.pdf> [in Ukrainian].
24. Naukova ta innovacijna dijalnist' Ukrainy [Scientific and innovative activity of Ukraine] (2018). *Statystychnyj zbirnyk – Scientific and innovative activity of Ukraine*. Kyi'v: DP "Informacijno-vydavnychyj centr Derzhstatu Ukrainy", 178. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_nauka_2017.pdf [in Ukrainian].
25. Statystychni dani Derzhavnoi' sluzhby statystyky Ukrainy [Statistical data of the State Statistics Service of Ukraine]. *www.ukrstat.gov.ua*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
26. Marchenko, O. I., & Mel'nychuk, G. S. (2013). Investycijnyj podatkovyj kredyt jak stymul do naroshhuvannja vypusku innovacijnoi' produkcii' v Ukraini [Investment tax credit as an incentive to increase the production of innovative products in Ukraine]. *Visnyk ZhDTU – Bulletin of the Zhytomyr State Technological University*, 1(63), 362-366 [in Ukrainian].
27. Koval'chuk, S. V. (2012). Suchasnyj stan innovacijnogo rozvytku promyslovyh pidpryjemstv Ukrainy [Modern state of innovation development of industrial enterprises of Ukraine]. *Ekonomist – Economist*, 312, 27-32 [in Ukrainian].